

Nartsiss Shukuralieva

Wypowiedzi publiczne Bakijewa w ujęciu dyskursywnym

SŁOWA KLUCZOWE:

Azja Centralna, Kirgistan, rewolucja tulipanowa

Wprowadzenie

Wydarzenia z marca 2005 r., gdy wskutek protestów społecznych ówczesny prezydent Askar Akajew pospiesznie opuścił Kirgistan, zyskały miano tulipanowej rewolucji. Procesy mobilizacji obywatelskiej, obalenia starej władzy i ustanowienia nowej wpisywano w ciąg wydarzeń wyznaczanych przez wydarzenia w Gruzji (rewolucja róż z 2003 r.) i na Ukrainie (pomarańczowa rewolucja z 2004 r.). Wydarzenia w Kirgistanie miały być kolejną kolorową rewolucją, która miała wprowadzić upragnioną demokrację¹.

Obok powyższych entuzjastycznych głosów nie brakowało również sceptycznego oglądu, wątpiącego w szansę wprowadzenia jakichkolwiek poważnych zmian². W tej rywalizacji o prawomocne narracje, a więc konstruowanie obrazu zaistniałych wydarzeń, istotną pozycję zajmowała również nowa władza Kirgistanu. W wywiadach, artykułach prasowych, w przemówieniach do ludu czy społeczności międzynarodowej budowała ona własną opowieść o zachodzących zmianach.

¹ Np. *Bravo for Bishkek: More good news for former U.S.S.R. outpost*, „Houston Chronicle”, 25.03.2005; A. Cohen, *Helping Kyrgyzstan's democratic revolution*, 24.03.2005, <http://www.heritage.org/research/reports/2005/03/helping-kyrgyzstans-democratic-revolution>, 12.10.2011.

² Np. E. Burkett, *Democracy Falls on Barren Ground*, „The New York Times”, 29.03.2005; S. Juraev, *Kyrgyz democracy? The Tulip Revolution and beyond*, „Central Asian Survey” 2008, vol. 27, Nos. 3–4, September–December, s. 253–264.

Celem artykułu jest analiza podstawowych struktur dyskursywnych, z których zbudowane były wypowiedzi jednego, ale jednocześnie najważniejszego aktora w latach 2005–2010 – prezydenta Kurmanbeka Bakijewa. Dochodząc do władzy, na drodze obalenia swego poprzednika Askara Akajewa, K. Bakijew nie mógł nie odwoływać się do początków swej prezydentury. Co więcej, większą część jego rządów zdominowały odniesienia do wydarzeń marcowych 2005 r., będąc podstawowym ogniwem determinującym zarówno kwestie polityki krajowej, jak i zagranicznej.

Do studiów nad dyskursem prezydenta, budującym reprezentację rewolucji tulipanowej, skłania również stan badań wyrażający się w dostępnej literaturze przedmiotu. Jeśli rewolucja tulipanowa doczekała się wielu opracowań, analizujących problem z perspektywy ruchów społecznych, czynników instytucjonalnych czy też strukturalnych, to aspekt ideacyjny pozostawał dotąd poza orbitą zainteresowań naukowców. Wynikało to po części z bariery językowej, a więc nieznaności języka kirgiskiego, utrudnionego dostępu do źródeł oraz ogromu materiału empirycznego, który w przypadku K. Bakijewa w okresie jego panowania obejmował wiele różnych gatunkowo tekstów, w tym między innymi: książki, wywiady-rzeki czy też przemówienia. Wybór tematu wiąże się także z ograniczoną liczbą prac autorów zagranicznych oraz całkowitym brakiem krajowych, które poruszałyby problem politycznego komunikowania prezydentów już nie tylko Kirgistanu, lecz także innych krajów Azji Centralnej. Znaczenie analizy treści publicznych wypowiedzi prezydenta jest o tyle istotne, iż w przypadku Kirgistanu mamy do czynienia z krajem o hybrydalnym systemie politycznym. Proces przekształcania tego porządku, łączącego w sobie komponenty autorytarne i demokratyczne w kierunku autorytarnym wymagał dostarczenia pewnej puli uzasadnień. Tak więc w warunkach zawłaszczania państwa i ograniczanego pluralizmu siła prezydenckiego przekazu znacząco rosła. To wypowiedzi prezydenta jako dominującego podmiotu miały kluczowy wpływ na treści pojawiające się w sferze publicznej. Wyznaczały one kierunki działania oraz dostarczały oficjalnych schematów interpretacyjnych zarówno instytucjom należącym do systemu władzy państwowej czy lokalnej, jak i politykom, dziennikarzom oraz innym aktorom reprodukującym oficjalną linię.

Rewolucja tulipanowa w dyskursie K. Bakijewa nie była wyrażana w postaci spójnego obrazu. Napięcia i sprzeczności panujących wówczas warunków krajowych oraz międzynarodowych odzwierciedlały się także w sferze publicznego komunikowania. Będąc z natury złożonymi, procesy komunikacji politycznej nie sprowadzały się do transmisji jednoznacznych stanowisk, poglądów czy opisów rzeczywistości. Stąd wydarzenia

marcowe w dyskursie K. Bakijewa pełne są sprzeczności i naznaczone ambiwalencją. Z jednej strony obficie czerpał z figur dyskursu demokratycznego. Mówił o wartościach demokratycznych, krytykował autorytarne rządy panującej rodziny i gloryfikował rewolucyjną walkę ludu w imię odzyskania władzy. Z drugiej natomiast strony, korzystał z elementów dyskursu autorytarnego. Przywoływał tęsknotę za stabilnością oraz rządami twardej ręki. Rezygnował z nawoływań do natychmiastowych reform na rzecz konserwacji systemu, a przypisując członkom swej rodziny zasługi przeszłych dokonań, odbierał je narodowi³.

Podejście teoretyczno-metodologiczne

Niniejszy tekst za punkt wyjścia obiera interpretatywną perspektywę w badaniach politologicznych, która koncentruje się na procesach komunikacji między aktorami społecznymi czy politycznymi. Komunikacja polityczna nie jest tutaj jednak analizowana z perspektywy skuteczności jej oddziaływania czy efektów dla publiczności. Przedmiotem badań są treści transmitowane przez nadawcę, który dokonuje interpretacji ciągu określonych wydarzeń, denotowanych jako rewolucja i systematycznie wyposażanych w konotacje, które w zależności od kontekstu niosą demokratyczne bądź autorytarne treści. Pojawiające się w przestrzeni publicznej interpretacje, dominującego podmiotu – prezydenta, tworzą rodzaj poznawczego budulca, przy pomocy którego interpretowane są przeszłe wydarzenia. Takie stwierdzenie nie pociąga za sobą założenia o braku jakiegokolwiek społecznej opozycji względem definicji rzeczywistości przez prezydenta promowanej. Treści obecne w sferze publicznej mogą być negocjowane, przyjmowane bądź odrzucane, jest to jednak inny przedmiot badań empirycznych od tego przyjętego w niniejszym artykule.

Istotnym pojęciem w ramach przyjętej perspektywy jest kategoria dyskursu pojmowanego jako system językowych reprezentacji rzeczywistości. Dyskurs jest praktyką nie tylko reprezentowania świata, lecz także jego konstruowania. Dyskurs określonych aktorów politycznych nie jest po prostu językowym korelatem obiektywnej rzeczywistości, istniejącej niezależnie od języka, ale aktem konstrukcji. W tym sensie partykularne sposoby opisu wydarzeń, aktorów oraz procesów promowane przez K. Bakijewa były konstruowaniem rewolucji tulipanowej, a nie jedynie

³ M. Czyżewski, S. Kowalski, A. Piotrowski, *Wprowadzenie*, [w:] *Rytualny chaos. Studium dyskursu publicznego*, Aureus: Kraków 1997, s. 7–8.

jej reprezentacją. N. Fairclough wskazywał na kilka aspektów związanych z konstrukcyjną funkcją dyskursu. Po pierwsze, dyskurs przyczynia się do konstruowania społecznych czy politycznych tożsamości. Po drugie, dyskurs pozwala konstruować relacje między aktorami społecznymi. Po trzecie, dyskurs przyczynia się do konstruowania systemów wiedzy oraz wierzeń⁴. Adaptując te stwierdzenia do analizowanego przypadku, niniejszy artykuł pyta o kluczowych aktorów, relacje między nimi oraz budowanie wiedzy na temat wydarzeń z marca 2005 r. w Kirgistanie. Dyskurs w niniejszym tekście jest więc pojmowany jako społeczna i polityczna praktyka tworzenia znaczeń i działania w świecie. Przedmiotem badania będzie wewnętrzny porządek dyskursu, ale i napięcia oraz ambiwalencje uzależnione od legitymizacyjnych wymogów oraz warunków kontekstu. Stosowana metoda nie oznacza jednak analizy językowej *sensu stricto*, a więc badania formalnych właściwości języka, a raczej analizę oznakową, w której odpowiednio interpretuje się treści zarówno te bezpośrednio dane, jak i te implikowane⁵. Prezentowana w niniejszej pracy analiza dyskursu próbuje wyjść z jego wnętrza, ma charakter immanentny, usiłując zrekonstruować jego wewnętrzną logikę, tzn. sposób uporządkowania poszczególnych elementów wchodzących w jego skład, a więc kategorii pojęciowych oraz sądów dotyczących rzeczywistości społeczno-politycznej.

Na najbardziej ogólnym poziomie celem artykułu jest ustalenie porządku dyskursu, jego kluczowych elementów, schematów argumentacyjnych i linii interpretacyjnych w części odnoszącej się do wydarzeń z marca 2005 r. Bardziej szczegółowe pytania badawcze, na które artykuł usiłuje odpowiedzieć, dotyczą trzech kwestii. Po pierwsze, jakie miejsce rewolucja tulipanowa zajmowała w dyskursie K. Bakijewa. Po drugie, co było demokratycznego, a co autorytarne w reprezentacji wydarzeń marcowych. Po trzecie, jakie czynniki uwarunkowywały zmienność w komunikowaniu politycznym K. Bakijewa.

1. Zmienność wizji Bakijewa

Konstruowana przez K. Bakijewa narracja o rewolucji była niewątpliwie niejednoznaczna. W opisywaniu wydarzeń przemawiał on wieloma głosami oraz zajmował różne pozycje. Różne wersje wydarzeń marcowych, które obficie wykorzystywał prezydent, miały jednak krótki żywot.

⁴ N. Fairclough, *Analyzing discourse*, Routledge 1995, s. 15.

⁵ Podział ów stosując za: M. Głowiński, *Nowomowa po polsku*, Warszawa 1990, s. 7.

Charakteryzowała je zmienność wynikająca z różnic w typie odbiorcy, czasu i kontekstu. Z jednej strony, obraz rewolucji był nierozzerwalnie związany z bieżącą sytuacją. Był dopasowywany i zmieniany w zależności od zapotrzebowania. Z drugiej strony, ten sam typ przekazu zachowując swoją formę, jednocześnie zmieniał swoje znaczenie, co związane było z różnymi kontekstami oraz czasem wypowiedzi. Powyższy, dwubiegowy wpływ na wypowiedzi o rewolucji był determinowany silną bądź słabą pozycją nadawcy – K. Bakijewa oraz odbiorcy.

Pięcioletnie rządy charakteryzowała wyjątkowa zmienność, w których zawartość i forma oficjalnego stanowiska były głęboko uwarunkowane bieżącą sytuacją. Dużą rolę odgrywały w niej warunki międzynarodowe i lokalne, społeczno-kulturowe i polityczne. Reagowanie na powyższe bodźce, przy jednoczesnej chęci zachowania *status quo*, w sposób nieunikniony wytwarzały polifonię stanowisk jednego aktora. Każdy głos miał swoje konkretne zadanie. Czasami wypowiadano je dla jednorazowego użytku. Zwykle krótkotrwałe, po wykorzystaniu zastępowano je nowym. Mimo swego niestałego i urywającego się charakteru opowieści reprezentowały rewolucję w wersji demokratycznej lub autorytarnej. Analizowany w części empirycznej dualizm był rezultatem polityki dopasowywania się do oczekiwań odbiorców.

Na szczeblu międzynarodowym dychotomię wyznaczał typ odbiorcy. Gdy prezydent wypowiadał się dla mediów rosyjskich, w jego dyskursie dominował motyw autorytarny. Gdy z kolei adresatem jego publicznych wypowiedzi byli odbiorcy zachodni – dominować zaczynały wątki demokratyczne. Ten podział był wyraźny zwłaszcza w pierwszym okresie po rewolucji. Wówczas K. Bakijew nie miał dużych wpływów i silnej pozycji. Niepewność w utrzymaniu władzy przekładała się na groteskową wręcz labilność przekazu. W wypowiedziach dla rosyjskich mediów przyczyn rewolucji upatrywał w „korupcji zalewającej republikę”⁶. To ona miała być odpowiedzialna za wszystkie kłopoty. Zgodnie z tym, zadaniem nowego rządu było naprawienie tego, co uprzednio zdefiniowano jako naganne i godne potępienia. Oprócz walki z korupcją zadaniem priorytetowym miało być rozwiązanie problemów socjalnych i zabezpieczenie wzrostu gospodarczego. Nowy rząd miał również konserwować instytucje. Do rangi zadań kluczowych wyniesiono też zachowanie równowagi sił politycznych i stabilizację sytuacji. K. Bakijew stanowczo dystansował się od rewolucji róż w Gruzji oraz rewolucji pomarańczowej na Ukrai-

⁶ К. Бакиев, *Во всем виновата коррупция*, Беседовала В. Панфилова, „Независимая газета” [Москва], 08.04.2005, Выпуск 70 (3466).

nie. Zaprzeczał jakimkolwiek powiązaniom między tymi wydarzeniami a wydarzeniami w Kirgistanie, podkreślając ich specyficzny, lokalny charakter. Zapewniał partnerów, nie tylko zresztą rosyjskich (ale też np. kazachskich i uzbeckich), o konieczności zachowania *status quo*, próbując łagodzić obawy przed efektem domina wywołanym wydarzeniami w innych krajach. Kwestie ekonomiczne oraz jak najszybsza stabilizacja polityczna miały tu szczególne znaczenie. Były one również najczęściej poruszonymi wątkami w rozmowach z dziennikarzami⁷.

Zamiary wprowadzenia pośpiesznych i gruntownych zmian ustroju politycznego były natomiast motywem przewodnim dla odbiorców zachodnich. Tutaj K. Bakijew pozował na zwolennika zmian. Przyczyn rewolucji upatrywał w kryzysie systemu politycznego, do którego miało dojść wraz z odejściem władzy od pryncypiów demokracji i sukcesywnym wzmacnianiem autorytaryzmu. Demontowanie mechanizmów demokratycznych, a wraz z nim ograniczanie wolności słowa, prasy i zgromadzeń miały doprowadzić do niezadowolenia społecznego. W wypowiedziach prezydenta lud często występował jako suweren – aktor słabo obecny w wywiadach udzielanych mediom rosyjskich. Różnice widoczne były również w opisie rewolucji. Gdy odbiorcą były media rosyjskie, opisywana była przez K. Bakijewa jako „ciężkie czasy”⁸. Zachodni odbiorca z kolei miał ją postrzegać jako „pozytywne przemiany”⁹. Choć nacjonalizował

⁷ К. Бакиев, *Во всем...*; К. Бакиев, *В Киргизии сильный президент, сильный парламент, сильное правительство*, Беседовал В. Аверин, Радио «Маяк» [Москва] 15.11.2006; К. Бакиев, *Эксклюзивное интервью радио „Маяк”* [Москва], 11.05.2005; К. Бакиев, *В республике были и есть деструктивные силы*, Беседовала Н. Попова, „Известия” [Москва] 06.04.2005; К. Бакиев, *Нам удалось обеспечить политическую стабильность и сохранить макроэкономическую устойчивость*, Интервью агентству „Интерфакс”, 24.06.2005, [w:] *Кыргызстан: Элдик революция. 24 март 2005. Народная революция*, түзгөндөр П.Ш. Казыбаев, Б.О. Орунбеков, Л.А. Рудь, Г. Асанова, К. Болотканов, Бишкек 2006, s. 358; К. Бакиев, *Экономику можно исправить за два-три года*, Интервью журналу „Евразия”, 10.06.2005, <http://www.president.kg/ru/press/interview/396/>, 25.07.2009; К. Бакиев, *Приоритетов не меняю*, Беседовали Д. Евлашков, П. Негоица, „Российская газета” [Москва] 27.01.2006, Федеральный выпуск, nr 3982; К. Бакиев, *Я не ездил ни в Грузию, ни на Украину*, Беседовал Михаил Зыгарь, „Коммерсантъ” [Москва], 30.03.2005, nr 55 (3139).

⁸ Patrz np. К. Бакиев, *Во всем...*; К. Бакиев, *Исламский экстремизм к событиям в Киргизии отношения не имеет*, „Interfax”, 01.04.2005.

⁹ К. Бакиев, *БУУнун башкы ассамблеясынын жогорку деңгээлдеги пленардык жыйынында (БУУнун саммити) сүйлөгөн сөзү*, 16.09.2005, [w:] *Кыргызстан...*, s. 87–90.

rewolucję jako wydarzenie wyłącznie lokalne i kirgiskie, to osadzał je w kontekście szerszego, międzynarodowego procesu demokratyzacji¹⁰.

Podobnie jak na poziomie międzynarodowym, lokalne użycie reprezentacji rewolucji również modyfikowane było przez rodzaj audytorium, do którego przemawiał prezydent. Kiedy przemawiał do rządu, parlamentu, Rady Bezpieczeństwa czy do innych przedstawicieli instytucji państwa, którzy względem niego znajdowali się w pozycji zależnej, silnie dominowały wątki autorytarne. Wypowiedź ulegała diametralnej zmianie, gdy odbiorcą był lud. Wówczas rewolucję przedstawiał w pełnych demokratycznej retoryki tonacjach. Przyczyna dualizmu narracji była związana z kilkoma czynnikami. Z jednej strony był to wpływ bieżącej walki politycznej. Z drugiej natomiast było to oddziaływanie lokalnej specyfiki społeczno-kulturowej. Permanentna mobilizacja społeczna, strajki, protesty, rozmaite akcje polityczne oraz spektakularne zamachy na polityków i dziennikarzy nie wytwarzały stabilnego środowiska dla działających aktorów. Skupiając uwagę na rozładowywaniu aktualnych napięć, K. Bakijew zwracał się do funkcjonariuszy państwa oraz do ludu. Do pierwszych występował jako legalny kontynuator reżimu i konstytucyjny następca A. Akajewa. Nie przemawiał w imieniu rewolucji oraz nie wzywał do realizacji jej idei. Mówił natomiast w imieniu własnym jako „legalnie wybrany prezydent”¹¹ oraz nawoływał do wprowadzania w życie swoich „wielkich celów”¹². To nie rewolucja wyznaczała początek, a raczej moment, gdy został on przywódcą kraju. Generalnie *rewolucja* była słowem rzadko obecnym w jego retoryce. Niekiedy nawet całkowicie z niego rezygnował na korzyść „zmiany władzy”¹³ czy „wydarzeń marcowych”¹⁴. W ten oto sposób sygnalizował ciągłość władzy, własną pozycję władczą oraz niechęć do zmian. Wraz ze wzmocnieniem pozycji prezydenta coraz rzadsze były również odwołania do woli ludu, a wyraźniejsze zabiegi per-

¹⁰ К. Бакиев, *Если власти будут глухи к голосу народа, революций не избежать*, Беседовала Н. Нугайред, <http://www.inopressa.ru/lemonde/2005/04/06/10:28:05/bakiev,06.04.2005>; Стенограмма пресс-конференции в ОБСЕ с участием Исполняющего обязанности Президента КР, Премьер-министра КР К. Бакиева, 30.05.2005, <http://www.president.kg/ru/press/interview/362/>, 25.07.2009; Стенограмма пресс-конференции Президента КР К. Бакиева в ИА «Итар-ТАСС», 06.09.2005, [w:] *Кыргызстан...*, s. 368.

¹¹ К. Бакиев, *Выступление на заседании Правительства КР* (Перевод с кыргызского Пресс-службы Президента КР), 21.02.2007, „МСН” [Бишкек], 24.02.2007.

¹² Тамże.

¹³ К. Бакиев, *Заключительное слово на расширенном заседании правительства*, 14.02.2006, [w:] *Кыргызстан...*, s. 305–315.

¹⁴ Тамże.

sonalizujące władzę. To prezydent był władzą, a władza była utożsamiana z prezydentem¹⁵.

K. Bakijew nie występował jednak w izolacji od społeczeństwa. Zwracając się do ludu za pośrednictwem wywiadów, orędzi, wystąpień i przemówień uwzględniał specyfikę społeczno-kulturową oraz długoletnie praktyki populizmu demokratycznego. Po pierwsze, potwierdzał zakładaną wiedzę odbiorców o wydarzeniach marcowych. Podtrzymywał wszystkie popularne mity suwerennego ludu. Osadzał je w centralnym miejscu. Przypominał o zajęciu budynków administracji państwowej oraz rządu w Biszkeku, a więc o wydarzeniach, które na wzór zburzenia Bastylli symbolizowały obalenie starego porządku. Odwoływał się do momentu euforii, poczucia siły, ale również lęku i niepewności, która błyskawicznie rozpowszechniła się za pomocą cyfrowych mediów. Uwodził, starając się rozładować napiętą rzeczywistość oraz zmobilizowane masy. Po drugie natomiast, modyfikował, gdy temat dotyczył realizacji celów rewolucyjnych. Wypowiedzi ulegały zmianie w zależności od czasu i kontekstu. Mówił o niezbędności reform systemowych, zaprzeczał im, żeby później z powrotem do nich wrócić. Przypominanie głównych postulatów rewolucji oraz zamiarów jej urzeczywistnienia nie oznaczało jednak zawsze demokratyzacji systemu. W zależności od siły czy słabości pozycji prezydenta były one flirtowaniem z oponentami politycznymi i/lub maskowaniem arbitralnych decyzji zamykających system. Podobnie było z konstruowaniem obrazu rewolucji w demokratycznych tonacjach. Mimo nieustannego powtarzania w trakcie pięcioletnich rządów

¹⁵ Patrz na przykład: К. Бакиев, *Нам надо было принимать политическое решение*, Из выступления в здании ЖК КР 28.03.2005, [w:] *Кыргызстан...*, s. 253–255; К. Бакиев, *Биз тазаланып, коомдо калыстык орнопсок – эл ишеничине айрылабыз*, КР Президенти К. Бакиевдин аткаруу бийлик жетекчилери менен жолугушууда сүйлөгөн сөзү, 15.08.2005, [w:] *Кыргызстан...*, s. 74–80; К. Бакиев, *Жогорку Кеңештин жыйналышында сүйлөгөн сөз*, 03.02.2006, [w:] *Кыргызстан...*, s. 108–117; К. Бакиев, *Заключительное слово на заседании Совета безопасности*, 09.02.2006, [w:] *Кыргызстан...*, s. 300–304; К. Бакиев, *Заключительное слово на расширенном...*, s. 305–315; К. Бакиев, *Выступление на встрече с новым составом Правительства*, 09.02.2007, <http://president.kg/ru/press/statements/817/>, 25.07.2009; К. Бакиев, *Выступление на заседании Правительства...*; К. Бакиев, *Выступление на встрече с руководителями загранучреждений КР*, 26.03.2007, <http://www.president.kg/ru/press/statements/826/>, 25.07.2009; К. Бакиев, *Выступление на заседании ЖК*, 05.06.2007, <http://www.president.kg/ru/press/statements/844/>, 25.07.2009; К. Бакиев, *Вступительное слово на обучающем семинаре для заместителей губернаторов областей, акимов районов и мэров городов КР* (7.06.2007), <http://www.president.kg/ru/press/statements/845/>, 25.07.2009.

tej samej formy, jej sens ulegał zmianie. Choć początkowo wzbudzała nadzieję, stopniowo przeradzała się w fasadę systemu. Przez cały czas przypominała jednak, że suwerenny lud może ponownie strząsnąć okowy ucisku i obalić władzę. Tak więc, mimo iż retoryka rewolucyjna sprzyjała utrzymaniu władzy, zawierała również w sobie potencjał, który mógł być w stosownym momencie wykorzystany do obalenia posługującej się nim władzy¹⁶.

Tabela 1. Tulipanowa rewolucja w dyskursie K. Bakijewa

Wymiary zróżnicowania	Dyskurs autorytarny	Dyskurs demokratyczny
wizja przeszłości	hierarchiczny	egalitarny
przyczyny rewolucji	kwestie socjalne naśladowanie obcych wzorców (zachodnich modeli demokracji) wprowadzenie gospodarki wolnorynkowej	kwestie polityczne pogwałcenie reguł demokratycznych uzurpacja władzy przez rodzinę prezydencką
wizja rewolucji	zaprzeczenie rewolucji ciągłość władzy chaos, czas kryzysu i niepewności władza została przywrócona rodzinie Bakijewów	rewolucja narodowa czas odnowy i początku pokojowe zwycięstwo ludu nad bezprawiem i niesprawiedliwością władza została przywrócona ludowi
bohaterowie rewolucji	rodzina Bakijewów	suwerenny lud

¹⁶ Patrz na przykład: K. Бакиев, *Кыргызстандагы ыңкылап накта кыргызча өттү, Маектешкен К. Молдокасымов, Радио „Азаттык”* [Прага], 28.04.2005; K. Бакиев, *Государство должно служить народу, Телевизионное обращение к общественности КР, 02.05.2005, „МСН”* [Бишкек], 04.05.2005; K. Бакиев, *КР Президенттик кызматына киришүүдө сүйлөгөн сөз, 14.08.2005; K. Бакиев, Инаугурационная речь Президента КР, 14.08.2005, „МСН”* [Бишкек], 16.08.2005; K. Бакиев, *УТРК жана „Азаттык” радиосунун журналисттеринин суроолоруна жооптор, 25.08.2005, [w:] Кыргызстан..., s. 84; K. Бакиев, О партиях без галстуков и обиняков, Беседовал Т. Джаналиев, „МСН”* [Бишкек], 06.12.2005; K. Бакиев, *Выступление на торжественном собрании посвященном 15-летию образования Чуйской области, 16.12.2005, [w:] Кыргызстан..., s. 288–290; K. Бакиев, Возврата к прежним порядкам не будет, „Общественный рейтинг”* [Бишкек], 29.12.2005; K. Бакиев, *Кыргызстандын элине жаңы жылыдык куттуктоо, 31.12.2005, [w:] Кыргызстан..., s. 107–108; K. Бакиев, Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жетекчилери менен өткөрүлгөн республикалык кеңешмедеги сөз, 10.03.2006, [w:] Кыргызстан..., s. 120–121, 134.*

Wymiary zróżnicowania	Dyskurs autorytarny	Dyskurs demokratyczny
wizja ludu	hierarchiczny pozbawiony podmiotowości pełen brutalnej siły i niebezpieczeństwa rozszalały tłum lub bierna masa	jednolita wspólnota suweren podmiot posiadający prawo oporu podmiot walczący o wolność i ustanowienie ideałów demokracji

Źródło: opracowanie własne.

2. Co poprzedzało rewolucję?

Każdy akt rewolucyjny jest zawsze efektem istniejącego układu sił w społeczeństwie i elitach politycznych, bezpośrednich warunków kontekstu oraz cech struktury społecznej i politycznej. Stąd to, co poprzedza moment wybuchu, odgrywa ważną rolę w wyjaśnianiu zjawiska rewolucji. Stwierdzenia te nie odnoszą się tylko do zdań analitycznych pochodzących z dyskursu naukowego, ale mają również swoje zastosowanie dla dyskursu politycznego, poprzez który aktorzy budują swoje interpretacje rzeczywistości. Stąd mówić o rewolucji oznacza zawsze mówić o warunkach ją poprzedzających i aktorach na nią wpływających. Reprezentacja czasów przedrewolucyjnych nie mogła się obejść bez wzmiankowania roli A. Akajewa. Przywołanie postaci i działań byłego prezydenta miało pokazać, oczywiście w negatywnym świetle, okres poprzedzający rząd nowego prezydenta. Przyczyny wybuchu rewolucji nie układają się w jedną spójną opowieść opatrzoną jednoznacznie negatywnym znakiem wartości. W wizji K. Bakijewa występuje ambiwalencja w ocenie analizowanego czasu.

K. Bakijew za podstawową przyczynę protestu społecznego uznawał odejście prezydenta A. Akajewa od norm demokratycznych. Wprawdzie pierwszy prezydent miał niemałe zasługi dla ustanowienia niepodległego Kirgistanu, wprowadzenia gospodarki wolnorynkowej i rozwoju demokracji, jednak ostatni okres jego prezydentury cechuje oderwanie się od ludu. A. Akajew miał zdradzić pryncypia demokracji i umożliwić bogacenie się swojej rodziny. W zdominowanym przez prezydenta kraju szerzyła się korupcja. Doszło nawet do tego, że „w skład rządu wchodziło 70%–80% skorumpowanych osób”¹⁷. W tych warunkach panowała rodzina i najbliżsi prezydenta. Byli oni grupą uprzywilejowaną, jeśli chodzi o prowadzenie

¹⁷ К. Бакиев, *Во всем...*

interesów w kraju. Prawa pozostałych obywateli były natomiast „chamsko i bezczelnie deptane”¹⁸. Prześladowano niewygodnych działaczy i niepokorne media. Zamiast rozwiązywać realne problemy kraju, A. Akajew uciekał się do budowania fasady i podtrzymywania jej przy pomocy pięknych frazesów. Wszystko to doprowadziło do kryzysu gospodarczego. W efekcie rosło niezadowolenie społeczne, co wzmagало brak zaufania do władzy. Wszystkie te pogłębiające się problemy polityczno-ekonomiczne zdaniem K. Bakijewa, okazały się katastrofalne dla kwestii najważniejszej – kirgiskiej tożsamości obywatelskiej. Autorytarne rządy szczególnie mocno uderzały w kulturę i moralność społeczeństwa. „Naród stanął na granicy utraty swych tradycyjnych, kulturowych i moralnych wartości, utraty swej tożsamości”¹⁹ – wspominał K. Bakijew, mając na myśli wartości demokratyczne²⁰.

Tej wizji porządku społeczno-politycznego, który dopiero wraz z naruszeniem reguł demokracji przestaje być funkcjonalny i podlega ostrej krytyce, przeciwstawiona była wizja porządku od początku zasługującego na negatywną ocenę. Kryterium polityczne zastąpione jest w dyskursie kryterium ekonomicznym. Narracja nie zawiera już wzmianek dotyczących walki o wolność i wartości demokratyczne. Zdominowana została ona natomiast przez kwestię socjalną i problem dobrobytu ludzi. Czasem gloryfikowanym, opisywanym jako najlepszy, czasem, za którym nie tylko tęskniono, ale który stawiano za układ odniesienia, był okres Związku Radzieckiego. Wówczas „szczególną uwagę poświęcano socjalnym problemom zwykłych ludzi, zapewnieniem im mieszkań. [...] Domy kultury istniały w nawet najbardziej odległych wsiach. Podnoszono pensje dla nauczycieli, pracowników kultury”²¹. Zapomniane historie i liderzy tamtych lat znów znalazły się w orbicie zainteresowania władzy. Stawiano im pomniki, a ich nazwiska, którymi nazywano ulice, przeplatały się z nazwiskami bohaterów rewolucji marcowej. Według K. Bakijewa wraz z upadkiem komunizmu w Kirgistanie nastąpił wielki smutek. O zmianie

¹⁸ K. Бакиев, *Эксклюзивное...*

¹⁹ K. Бакиев, *Государство...*

²⁰ K. Бакиев, *Курс на обновление страны*, 24.03.2009, <http://www.president.kg/ru/press/statements/3590/>, 25.07.2009; K. Бакиев, *Во всем...*; K. Бакиев, *Биз тазаланып...*, s. 74–75; K. Бакиев, *Эксклюзивное...*; K. Бакиев, *УТРК жана „Азаттык”...*, s. 84.

²¹ K. Бакиев, *Выступление при открытии памятников известным государственным деятелям – Масалиеву Апсамату Масалиевичу, Суйумбаеву Ахматбеку Суттубаевичу и Дуйшееву Арстанбеку Дуйшеевичу*, 30.06.2007, <http://www.president.kg/ru/press/statements/851/>, 25.07.2009.

ustroju zdecydowali inni, obcy, a nie obywatele republiki. „Próbowano żyć według obcych wzorów. Wzorowano się na obcych przykładach. Wyniki nie były zadowalające”²². Zgromadzone w czasach radzieckich bogactwa narodowe zostały rozgrabione i zniszczone. Zaniedbywano regiony. Szerzyła się korupcja i zachowania kryminalne. Przyczyn ich wzrostu K. Bakijew upatrywał w przejściu kraju do systemu rynkowej gospodarki, wprowadzeniu własności prywatnej oraz osłabieniu roli państwa. Jego zdaniem również wprowadzenie elementów demokracji bezpośredniej i reprezentacyjnej nie przyniosło niczego dobrego. „15 lat bez przerwy ogłaszaliśmy wybory do władz wsi, rejonu, obwodu i Dżogorku Kenesz i wybieraliśmy siebie nawzajem. Co 2–3 lata przeprowadzaliśmy referenda. Czy przyniosły nam one pomyślność? Czy poprawiły one nasze życie? Ostatecznie lutowe wybory parlamentarne połknęły głowę starej władzy”²³.

3. Główni aktorzy rewolucji

W retoryce K. Bakijewa najważniejszym bohaterem rewolucji był suwerenny lud. Lud ten, mimo wewnętrznych różnic, był opisywany jako jednolita wspólnota, walcząca o wolność i ustanowienie ideałów demokracji. Z jednej strony był nieśmiertelnym, zbiorowym ciałem, swoistym połączeniem przeszłości, teraźniejszości i przyszłości, który interweniował w politykę i podejmował działanie. Jak twierdził prezydent: „Od czasów pradawnych wartości demokratyczne były częścią naszej krwi i duszy”²⁴. Kirgizi od 2–3 wieków mieli walczyć o ustanowienie wolności. Byli reprezentowani jako bohatersko przeciwstawiający się samowoli władzy i autorytaryzmowi. Z drugiej natomiast strony, lud był postrzegany jako populacja śmiertelnych jednostek. Był on prostą sumą obywateli Kirgistanu.

²² К. Бакиев, *Выступление на встрече с профессорами, преподавателями, студентами и работниками высших и средних профессиональных учебных заведений города Бишкек*, 28.09.2007, <http://www.president.kg/ru/press/statements/865/>, 25.07.2009.

²³ К. Бакиев, *Биз тазаланып...*, s. 77; К. Бакиев, *Вступительная Речь на Форуме развития: Кыргызстан 2007–2010*, 31.05.2007, <http://www.president.kg/ru/press/statements/842/>, 25.07.2009; К. Бакиев, *Выступление при открытии памятников...*; К. Бакиев, *Заключительное слово на заседании Совета...*, s. 300; К. Бакиев, *Көрүнүктүү коомдук жана мамлекеттик ишмер Турдакун Усубалиевдин 90 жылдыгына арналган салтанаттагы сөз*, 07.11.2009, <http://www.president.kg/press/vistup/4756/>, 20.12.2009.

²⁴ К. Бакиев, *КР Президенттик кызматына...*

Obejmował tych, którzy polegli w protestach antyrządowych w 2002 r., tych którzy odnieśli obrażenia i tych, którzy tryumfowali w 2005 r. Suwennym ludem byli również mieszkańcy wszystkich regionów (Dżalalabad, Talas, Naryn, Ysykkul, Batken, Czuj, Biszkek i Osz²⁵), którzy podnieśli się przeciwko niesprawiedliwości. Jak wskazywał K. Bakijew, ich liczba sięgała dziesiątek tysięcy ludzi, którzy uczestniczyli w bojkotowaniu antynarodowej władzy podczas mityngów rozlewających się po całym kraju. Reprezentacja aktorów rewolucji nacechowana była patosem i emfazą podkreślającą liczbę uczestników, głębokość zaangażowania oraz przełomowość osiągniętych efektów. Rewolucja obejmować miała dziesiątki tysięcy ludzi, którzy pamiętnego 24 marca „szli w szeregach” czy też „ramię w ramię”. Lud to ci, którzy „wytrwali pod naciskiem prowokatorów i usunęli zgniłą władzę”²⁶. Naród był przedstawiany jako homogeniczna i niepodzielna całość. Wszyscy razem i każdy z osobna był zwycięzcą²⁷.

Wypowiedzi K. Bakijewa nie da się jednak sprowadzić wyłącznie do gloryfikacji ludu. Te same wydarzenia, uczestnicy oraz ich zachowania opisywani są z użyciem przeciwnego znaku wartości. Bunt ludu w drugiej wersji byłby więc nie tyle prawomocnym sprzeciwem wobec ucisku, ale siłą podważającą autorytet władzy i prawa. W tym sensie zbiorowość nie była wyłącznie ostoją mądrości i sprawiedliwości. Lud opisywany był przy użyciu szeregu epitetów. Był on zagrożeniem: „buszującym tłumem, tysiącami ludzi gromiącymi [...] centra handlowe, pawilony i sklepy”²⁸.

²⁵ Szyk wymieniania regionów za K. Bakijewem pozostawiono w oryginale. Kolejność ta, jak łatwo się domyśleć, nie była przypadkowa. Dżalalabad to pierwszy z regionów, w którym administracja A. Akajewa straciła kontrolę. Jest to również obszar, z którego pochodzi K. Bakijew.

²⁶ К. Бакиев, *Телевизионное обращение по случаю 2-й годовщины Народной революции 24 марта 2005 года*, 23.03.2007, <http://www.president.kg/ru/press/statements/824/>, 25.07.2009.

²⁷ M. Canovan, *Lud*, Warszawa 2008, s. 111–114; К. Бакиев, *КР Президенттик кызматына...*; К. Бакиев, *Инаугурационная...*; К. Бакиев, *Телевизионное обращение по случаю 2-й годовщины...*; К. Бакиев, *Аксы алааматы эч качан кайталанбасын. Аксы каргашасынын жети жылдыгына байланыштуу КР Президенти К. Бакиевдин эскерүү сөзү, „Кыргыз туусу”* [Бишкек], 17.03.2009, nr 18; К. Бакиев, *Выступление на торжественном мероприятии, посвященном 24 марта – Дню Народной революции*, 24.03.2007, <http://www.president.kg/ru/press/statements/825/>, 25.07.2009; К. Бакиев, *БУУнун башкы ассамблеясынын...*, s. 89; К. Бакиев, *Биз тазаланып...*, s. 72–73; *Стенограмма пресс-конференции Исполняющего обязанности Президента КР, Премьер-министра КР К. Бакиева в агентстве „Интерфакс” в Москве*, 08.05.2005, <http://www.president.kg/ru/press/interview/362/>, 25.07.2009.

²⁸ К. Бакиев, *Возврата...*

Był czymś pełnym brutalnej siły i niebezpieczeństwa. Czymś, co bez lidera przeistaczało się w niepohamowaną, niszczycielską moc zmiatającą ze swej drogi władzę, porządek i autorytety. Takie metaforyczne ujęcie nieuchronnie podawało w wątpliwość możliwość oddolnego wpływu na władzę. Zaprzeczało również idei, że naród w tym wyjątkowym momencie odnawia swoją założycielską umowę. Wizja szalejącego tłumu, który trzeba uspokoić i opanować, implikowała paternalistyczną politykę. Usprawiedliwiała marginalizację ludu jako głównego bohatera rewolucji²⁹.

Powyższa interpretacja uwypuklała pozycję K. Bakijewa. W wypowiedziach publicznych dotyczących rewolucji motyw przywództwa był starannie konstruowany, nasycony szczegółami i pełen niuansów. W jednej z wersji namaszczenie przyszłego przywódcy narodu odbyło się jeszcze przed wydarzeniami marcowymi. Jego pozycja lidera wynikała z zaufania, którego udzielił mu lud. „Prości ludzie chcieli widzieć we mnie lidera, co stało się dla mnie impulsem”³⁰. Jak wspominał, kiedy w 2002 r. spotykał się z wyborcami okręgu Ala-Buka, lokalna starszyzna wręcz postawiła mu warunek, że musi wystartować w kolejnych wyborach prezydenckich. W jego opowieści okres wyborów parlamentarnych 2005 r. to czas, kiedy władze utrudniały praktycznie wszystkie działania K. Bakijewa. Utrudniały nawet spotkania z elektoratem. Przeciwno niemu walczyć miała cała machina państwowa. Co ciekawe, K. Bakijew przedstawia się jako ten, który nie rozumiał powodów niechęci do niego ze strony starej władzy. „Tyle lat pracowałem we władzach wykonawczych. Gdybym dostał się do parlamentu, czy byłoby źle? Dla kogo? Dlaczego? Wobec A. Akajewa zawsze zachowywałem się powściągliwie”³¹. Jego konstrukcja własnego przywództwa unika frontalnego ataku na byłego prezydenta. To nie starcie i otwarta opozycja, ale niespodziewany obrót wydarzeń otworzył dla niego przestrzeń, w której wystąpił jako przywódca. „Nawet w koszmarnym śnie nie mógłbym sobie wyobrazić, że prezydent nie rozpocznie negocjacji ze swoim ludem, lecz ucieknie. Gdy zobaczyłem, że już nie można powstrzymać ludu, że jego oburzenie nie ma granic, nie mogłem stać z boku”³². K. Bakijew buduje więc wizję sytuacji, w której to osierocony i opuszczony lud potrzebował przywódcy. Zaufanie ludu do jego osoby nadawało mu atrybut naturalnego pretendenta do władzy.

²⁹ К. Бакиев, *Во всем...*

³⁰ К. Бакиев, *Возврата...*

³¹ К. Бакиев, *Выборы будут свободными*, Беседовал А. Гладилов, „Вечерний Бишкек” [Бишкек], 29.04.2005, nr 80 (8754).

³² Тамże.

Co bardzo ważne, taka interpretacja czyniła z niego wybawcę, nie tyle od niesprawiedliwych rządów i autorytaryzmu, ile od nieokiełznanej siły zbiorowych działań. Co paradoksalne, wybawiał on państwo od wściekłego i niebezpiecznego ludu³³.

Obok K. Bakijewa występowali również inni wzmacniający jego pozycję aktorzy. Byli to z jednej strony przedstawiciele ugrupowań opozycyjnych, a z drugiej członkowie jego rodziny. Ugrupowania opozycyjne, którymi miał przewodzić K. Bakijew, zajmowały szczególną pozycję w wypowiedziach tuż po wydarzeniach 2005 r. Wielokrotnie podkreślał on swoje przewodnictwo w radzie koordynacyjnej Narodowego Ruchu Kirgistanu (NRK)³⁴. Opozycyjne ruchy i partie polityczne pod jego przywództwem miały rozpowszechniać i rozwijać demokrację oraz zabezpieczać przejrzyste przeprowadzenie wyborów do parlamentu. Miały także aktywnie działać na rzecz konsolidacji ludu. To właśnie dzięki wysiłkom NRK, która „zjednoczyła siły opozycyjne oraz ich współpracy z ludem, dokonała się rewolucja narodowa”³⁵. Ruch skupiał dziewięć partii, w tym około czterdzieści znanych działaczy. Wyeksponowanie jego działań miało istotne znaczenie dla legitymizacji władzy. „W wyniku wystąpień ludowych oraz przyjęciu odpowiedzialności za los kraju przez siły opozycyjne został rozwiązany długotrwały i wieloletni kryzys”³⁶. Miało to świadczyć o tym, że K. Bakijew jako lider zjednoczonej opozycji posiadał własny gabinet cieni. Jako przywódca „realnej siły politycznej”³⁷ mógł pretendować do władzy. Użyteczność powyższej retoryki miała jednak swoje granice. Dość szybko wczorajsi towarzysze rewolucyjni stali się zagrażającymi stabilności „radykalnymi demokratami”³⁸. K. Bakijew na ich tle prezentował się najpierw jako ten poskramiający aspiracje radykałów, następnie zaś jako ten, kto stoi na straży prawa i porządku. Pierwotnie uwypuklona, donio-

³³ К. Бакиев, *Выборы...*

³⁴ Narodowy Ruch Kirgistanu ukonstytuował się w wrześniu 2004 r. Zjednoczył on partie „Asaba”, Demokratyczny Ruch Kirgistanu, „Dżany Kyrgyzstan”, „Kajran El”, ErK, „Erkindik” oraz Partię Republikańską. W jego skład weszły również lojalne dotychczas wobec prezydenta A. Akajewa partie komunistyczne: Partia Komunistów Kirgistanu i Komunistyczna Partia Kirgistanu.

³⁵ Стенограмма пресс-конференции Исполняющего обязанности Президента КР, Премьер-министра КР К. Бакиева в агенстве „Интерфакс”...

³⁶ К. Бакиев, *Государство...*

³⁷ К. Бакиев, *О партиях...*

³⁸ К. Бакиев, *Жогорку Кеңештин жыйналышында сүйлөгөн сөз*, 03.02.2006..., s. 108; К. Бакиев, *Выступление на заседании ЖК*, 3.02.2006, в: *Кыргызстан...*, s. 290.

sła rola NDK, na długo jednak uległa zapomnieniu, by być reaktywowaną ponownie w 2010 r. przed rewolucją kwietniową³⁹.

Drugim ze wspomnianych aktorów rewolucji była rodzina Bakijewych. Choć początkowo prawie nieobecna, jej obraz zaczynał się stawać wyraźniejszy wraz ze wzmacnianiem pozycji prezydenta. Podejmował on ten temat kilkakrotnie, głównie w wywiadach z dziennikarzami. Co więcej, w książce O. Tolobekowa *Życie poświęcone rewolucji a bracia Bakijewowie*⁴⁰ oraz własnego autorstwa *Rewolucja marcowa: historyczny wybór narodu*⁴¹ gronu bliskich mu ludzi poświęcił szczególną uwagę. Byli oni gloryfikowani za pośrednictwem przypisywania wyjątkowych cech osobistych, chwalebnych czynów, sytuowania siebie w roli ofiary niesprawiedliwych rządów A. Akajewa.

4. Moment przełomu

Dosyć oczywiste wydaje się, że w wystąpieniach publicznych K. Bakijewa rewolucja była momentem przełomowym, a więc początkiem nowego czy przywróceniem pierwotnych zasad. Jest kwestią dalszej analizy, jaka była relacja pomiędzy kluczowymi kategoriami definiowania rzeczywistości: przełomem, rewolucją oraz wydarzeniami marcowymi. Tezy, że rewolucja była przełomem, że przełom może być uznany za rewolucję, a co więcej, że wydarzenia marcowe powinny być uznawane za rewolucję, są zasadniczą częścią definicji sytuacji i jako takie wymagają szczegółowej interpretacji.

Pierwsza z rozwijanych przez K. Bakijewa wersji zakładała, że 24 marca miała miejsce rewolucja narodowa. Czas ten nasycony był symbolicznymi znaczeniami. Lokalizował i przydawał charakteru narodowego zjawisku nowoczesnemu i uniwersalnemu. Według prezydenta rewolucja

³⁹ K. Бакиев, *Возврата...*; K. Бакиев, *Это воля народа, он должен победить*, Беседовала Р. Приживойт, „МСН” [Бишкек], 22.03.05; K. Бакиев, *О партиях...*; Стенограмма пресс-конференции Исполняющего обязанности Президента КР, Премьер-министра КР К. Бакиева в агенстве „Интерфакс”...; Стенограмма пресс-конференции в ОБСЕ...; K. Бакиев, *Телевизионное обращение по случаю 2-й годовщины...*; K. Бакиев, *Выступление на торжественном мероприятии...*; K. Бакиев, *Чтобы поднять экономику, нужна железная дисциплина*, Президент Киргизии о причинах политического кризиса в стране, Беседовала Н. Асадова, „Коммерсант-Ъ” [Москва], 15.02.2006, nr 27 (3358).

⁴⁰ Ө. Төлөбеков, *Революцияга арналган өмүр же биртууган Бакиевдер (Даркетүү көркөм баян)*, Бишкек 2007.

⁴¹ K. Бакиев, *Мартовская революция: исторический выбор народа*, Бишкек 2010.

nieprzypadkowo wybuchła w pierwszych dniach nowego roku wedle tradycyjnego kalendarza, zgodnie z którym żyli i pracowali przodkowie. „Właśnie w te dni, po długiej i chłodnej zimie, gdy zaczynała ożywiać się przyroda, dążący do ustanowienia wolności przodkowie zaczynali orać pierwsze bruzdy”⁴². Tworzyli oni podstawy dla spokojnego i normalnego życia swoich wnuków. Wedle jego interpretacji, dokładnie w tym czasie, kilka wieków później, na placu centralnym Biszkeku i w całym Kirgistanie wolni ludzie stanęli ramię w ramię. Uzbrojony wyłącznie we własną wiarę i przekonania lud pokojowo zwyciężył nad bezprawiem i niesprawiedliwością. Zwycięstwo to było przedstawiane jako akt historyczny, moment unikatowy i przełomowy o głębokim znaczeniu, który na zawsze pozostanie częścią wielowiekowych dziejów Kirgistanu⁴³.

Narracja polemizowała również z zarzutami wskazującymi na zewnętrzzną inspirację. Tezy tego typu są zdecydowanie odrzucane. Według K. Bakijewa rewolucja nie zależała od zagranicznej pomocy finansowej. Nie była produktem z importu, lecz wyłącznym rezultatem działania narodu. Nie była również kontynuacją czy naśladowaniem rewolucji róż w Gruzji czy rewolucji pomarańczowej na Ukrainie. Prezydent podkreślał jej wyłącznie lokalny charakter. Stąd w ciągu pięcioletnich rządów ani razu nie użył popularnego określenia rewolucja „tulipanowa”, zastępując je przymiotnikiem „marcowa”. Swoista nacjonalizacja rewolucji wpisywana była w historię wielowiekowej walki ludu – narodu z niesprawiedliwością. Wyrażać ona również miała przywiązanie do ideałów wolności i rozwoju demokratycznego. Według K. Bakijewa naród Kirgistanu udowodnił to stanowczo. Pokazał całemu światu, że jest w stanie z oddaniem i całym sercem bronić tych wartości. Podkreślanie lokalności oraz dystansowanie się od kolorowych rewolucji, nie przeszkadzało jednak retorycznemu podłączeniu się do procesów demokratyzacyjnych na obszarze postkomunistycznym⁴⁴.

Jednak w narracji K. Bakijewa momentem przełomowym nie była wyłącznie rewolucja. Miało nim zostać wydarzenie o wiele bardziej znaczące dla nowego lidera. Najważniejszym momentem historycznym, niekiedy równie ważnym jak data 24 marca, stały się wybory prezydenckie.

⁴² К. Бакиев, *Выступление на торжественном мероприятии...*

⁴³ К. Бакиев, *КР Президенттик кызматына..*; К. Бакиев, *Инаугурационная...*; К. Бакиев, *Телевизионное обращение по случаю 2-й годовщины...*; К. Бакиев, *Выступление на торжественном мероприятии...*; К. Бакиев, *БУУнун башкы ассаблясьнын...*, s. 89; К. Бакиев, *Если...*

⁴⁴ К. Бакиев, *Кыргызстандагы ыңкылап...*

Wprowadziły one K. Bakijewa na stanowisko głowy państwa. Uwalniając od gorsetu rewolucyjnej legitymizacji, wybory te obdarzyły go uprawomocnieniem bardziej pewnym i trwałym. Szczególnie ważnym zwłaszcza w warunkach braku realizacji żądań rewolucyjnych oraz odpowiadających idei zachowania mechanizmów poprzedniego ustroju. W warstwie retorycznej prezydent uwypuklał doniosłość wyborów oraz ich znaczenie dla „zatwierdzenia uznanych norm demokratycznych”⁴⁵. Rewolucja w takim ujęciu zredukowana została do roli służebnej względem tego fundamentalnego wydarzenia. Nie była traktowana jako wartość autonomiczna, a raczej uzupełnienie ciągu wydarzeń, które nadawały jej sens. Chodzi o to, że to wyborcze zwycięstwo K. Bakijewa, a nie wprowadzenie reform systemowych miały być owocem rewolucji. Moment przełomowy osadzony był więc nie w rewolucji, lecz w wygranych przez K. Bakijewa w 2005 r. wyborach prezydenckich. Znaczenie wyborów jako momentu przełomowego miało tymczasowy charakter. Jednak wraz z zapotrzebowaniem politycznym atrybut przełomowości przydawany był kolejnym, przesuwającym się w czasie wydarzeniom. Były nim sukcesywnie inicjowane przez prezydenta reformy konstytucyjne czy wybory. To one były traktowane jako nowy początek⁴⁶.

W wystąpieniach K. Bakijewa pojawia się jeszcze trzecia interpretacja. Rozwijając ją, prezydent unikał korzystania ze słowa „rewolucja”, zastępując je zwrotami „wydarzenia marcowe”⁴⁷ lub „zmiana władzy”⁴⁸. Nawet jeśli stosował kategorię „rewolucja” – to nie była ona rozumiana jako akt sprzeciwu suwerennego ludu. Nie była także osadzona w kontekście wyjątkowego uniesienia emocjonalnego i rozbudzonej nadziei⁴⁹. Wręcz przeciwnie, czasy rewolucyjne to mroczne czasy kryzysu i niepewności. „Możecie zapytać każdego, ale nikt wam nie powie, że przygotowywałem się do zagarnięcia władzy czy szturmowania budynku rządu”⁵⁰. Według K. Bakijewa nikt nie oczekiwał takiego obrotu wydarzeń. Tego, że w taką ciężką chwilę prezydent A. Akajew porzuci swój kraj i naród na pastwę losu. Tego, że poda rząd do dymisji. W efekcie powstać miała próżnia

⁴⁵ К. Бакиев, *КР Президенттик кызматына...*

⁴⁶ К. Бакиев, *Кыргызстандын элине Ынтымак курултайдын чакыруу жөнүндө телекайрылуусу*, 2010.01.21, <http://www.president.kg/press/vistup/5124/>, 03.02.2010; К. Бакиев, *Кыргыз Республикасынын эгемендүүлүк күнүндө сүйлөгөн сөз*, 2009.08.31, <http://www.president.kg/ru/press/statements/4318/> 25.09.2009.

⁴⁷ К. Бакиев, *Заключительное слово на расширенном...*, s. 305–315.

⁴⁸ Там же.

⁴⁹ E. Matyńia, *Demokracja performatywna*, Wrocław 2008, s. 11–13.

⁵⁰ К. Бакиев, *Выборы...*

władzy, a kraj opanował chaos. W takiej sytuacji, „parlament jako jedyny legalny organ”⁵¹ zatwierdził go na stanowisku pełniącego obowiązki premiera i prezydenta. Co ciekawe, „nie proponował on sam siebie”⁵², lecz był wybrany. Nie był inicjatorem zmian, lecz konserwacji. Nie przemawiał w imieniu ludu, lecz reprezentował władzę⁵³.

Wielokrotnie później opowiadał, jak został zaproszony do DżK o drugiej w nocy i postawiony przed faktem dokonanym. Jak deklaruje, był jednak świadom nielegalności tej decyzji. Sam twierdził, że „nie miał prawa⁵⁴” obejmować najwyższego stanowiska w kraju w ten sposób. Dylemat między podporządkowaniem się prawu a pełnieniem wobec narodu i kraju misji lidera z łatwością rozstrzygnął na korzyść drugiej opcji. Tym bardziej uzasadnionej, że nie mógł przecież pozostawić swego narodu w niepewności i odejść, gdy „państwo było na krawędzi rozpadu”⁵⁵. Figura męża opatrnościowego wyraziście przeciwstawiała jego osobę postaci A. Akajewa, który opuścił kraj w najtrudniejszym momencie. W tej interpretacji przeznaczenie nie stawiało łatwych zadań. Jako świeżo mianowany premier i prezydent w jednej osobie ku swemu zaskoczeniu dowiedział się, że nie ma ani jednego ministra resortów siłowych. „W dniach kryzysu na ulicach buszował czterdziestotysięczny tłum, a nie było widać ludzi w mundurach. Nie było ani milicji, ani wojska. To był sygnał alarmowy”⁵⁶. Opis działań własnych po objęciu urzędu podlegał regułom wyznaczanym przez wspomnianą wizję męża opatrnościowego. Prezydent swoją władzę miał sprawować wyłącznie w ramach konstytucji. To on uspokajał wzburzonych ludzi. Nie poprzestawał na wysiłkach stabilizacji kraju. Nieprzerwanie pracował i prawie nie spał, by ostatecznie ciężkimi wysiłkami ustabilizować społeczno-polityczną sytuację w kraju oraz utrzymać polityczną równowagę. W powyższym ujęciu brak było miejsca na jakiegokolwiek reformy. Więcej nawet, jakiegokolwiek zmiany systemu politycznego czy wprowadzanie zmian do konstytucji były oceniane jako zabójcze dla państwa. Zabiegi takie destabilizowałyby sytuację. Brakowałoby silnej władzy, królowałaby zaś zupełna anarchia. Stąd płynęła troska o zachowanie istniejącego porządku. Tak więc proces zmiany władzy odbył się z poszanowaniem zasad legalności. Ponadto, oświadczenie

⁵¹ К. Бакиев, *Возврата...*

⁵² К. Бакиев, *Выборы...*

⁵³ К. Бакиев, *Выборы...*; К. Бакиев, *Во всем...*; К. Бакиев, *Исламский...*; К. Бакиев, *Возврата...*

⁵⁴ К. Бакиев, *Выборы...*

⁵⁵ К. Бакиев, *Выступление на встрече с профессорами...*

⁵⁶ К. Бакиев, *Во всем...*

A. Akajewa, według K. Bakijewa, całkowicie pozbawiło jego oponentów wszystkich podstaw do oskarżania go o dokonanie przewrotu⁵⁷.

5. Następstwa rewolucji

Następstwa rewolucji, działania i decyzje nowej władzy budowane były w wypowiedziach K. Bakijewa w oparciu o dychotomię zmiany oraz konserwacji. Z jednej strony, władza próbowała zawładnąć wyobraźnią demokratyczną rozbudzoną w wyniku wydarzeń marcowych. Usiłowała obrócić na swoją korzyść zbiorową pamięć, uczucia i namiętności. Deklarując wierność postulatom rewolucyjnym, dążyła do zastąpienia autorytarnej rzeczywistości iluzjami demokratyzacji. W praktyce, dążąc do zachowania instytucji poprzedniego reżimu, na poziomie retorycznym, wprowadzała ideę całkowitej oraz natychmiastowej zmiany ustroju politycznego. Iluzja ta była podtrzymywana również przez reprezentację rewolucji jako wielkiego historycznego zwycięstwa. Duma i optymizm to uczucia, które miały być nieodłącznie związane z tym wydarzeniem. W wypowiedziach K. Bakijewa nowa władza niemal od pierwszych dni swojego urzędowania definitywnie zrywała z przeszłością. Wykorzystywała tę niepowtarzalną szansę na ustanowienie nowego porządku. „Natychmiast zaczęliśmy przeprowadzać reformę konstytucyjną. Rozumieliśmy potrzebę ograniczenia władzy jednego człowieka i jednego stanowiska. Pracowaliśmy nad zabezpieczeniem niezależności i samodzielności wszystkich gałęzi władzy”⁵⁸. Według K. Bakijewa, już po dwóch latach rządów nastąpiły poważne zmiany. Nikt nie mógł negować, że było więcej wolności i demokracji. Społeczeństwo uwolniło się od lęku i obojętności. Prezydent oraz wszystkie organy władzy byli gotowi do reagowania na każdy problem. Władza prowadziła dialog z narodem, z siłami politycznymi, w tym również ze skrajną opozycją. K. Bakijew był pewien, że prowadzić polityczny dialog można nie tylko strajkując, stawiając ultimatum i naciskając. Mechanizmy systemu politycznego miały zapewniać możliwość przenoszenia rozmów politycznych na bardziej spokojne i niezagrażające stabilności tory. Był on „przekonany i zawsze tak twierdził, że ustanowienie demokracji nie

⁵⁷ К. Бакиев, *Во всем...*; К. Бакиев, *Выступление на заседании ЖК*, 3.02.2006; К. Бакиев, *Возврата..*; К. Бакиев, *Выборы...*; К. Бакиев, *О партиях...*; К. Бакиев, *Интервью агентству «Кабар» и НТРК*, 04.04.2005, [w:] *Кыргызстан...*, s. 327–328; К. Бакиев, *Исламский...*; К. Бакиев, *Заключительное слово на расширенном...*, s. 305–306; К. Бакиев, *Выступление на встрече с профессорами...*

⁵⁸ К. Бакиев, *Обращение к народу Кыргызстана*, 2007.04.10, <http://www.president.kg/ru/press/statements/829/>, 25.07.2009.

byłoby możliwe bez nowelizacji konstytucji”⁵⁹. Tak jak większość ludu, dobrze rozumiał, że kraj wymagał zdecydowanego skoku reformatorskiego, w tym zmian politycznych i kadrowych. Deklarował, że „jest i będzie zwolennikiem reform, zwolennikiem demokracji”⁶⁰.

Z drugiej strony, K. Bakijew kreował siebie na kontynuatora polityki poprzedniego rządu. Rezygnował z retoryki zmiany, a rewolucyjną legitymację zastępował legitymacją legalną oraz kompilacją rozmaitych argumentów zachowawczych. Opisywał A. Akajewa jako zdrajcę, a nie jako uzurpatora. Według niego problem leżał nie w aspekcie instytucjonalno-prawnym, lecz w osobowości A. Akajewa. Podstawowe zarzuty dotyczyły dwóch kwestii. Po pierwsze, niezdolności A. Akajewa do dialogu z ludem. Po drugie, jego decyzji o ucieczce i pozostawieniu kraju w ciężkim stanie. Nie budził natomiast większych zastrzeżeń system polityczny, kumulujący władzę w rękach głowy państwa. Więcej nawet, K. Bakijew dostrzegał pewne zalety tego systemu. Jak otwarcie przyznawał: „ta konstytucja mi się podoba”⁶¹. Szerokie uprawnienia, które przejął po obalonym prezydencie, miały być dużym zasobem. Pozwalały na podjęcie szeregu środków służących na przykład zapewnieniu wzrostu gospodarczego czy obniżaniu poziomu korupcji. W takiej wizji systemu, wszystko byłoby realizowane i otoczone osobistą troską i opieką nowego, zaangażowanego w sprawę kraju lidera. W tej perspektywie K. Bakijew przedstawiał siebie samego jako obrońcę. Miał chronić lud od chaosu i niepewności, państwo od rozpadu, system natomiast od zmian. Jako prezydent miał być

⁵⁹ К. Бакиев, *Нам сегодня как никогда необходимо национальное единство, национальный капитал согласия и созидания*, Послание Президента КР Курманбека Бакиева народу Кыргызстана, 19.09.2007, „Слово Кыргызстана” [Бишкек], 19.09.2007.

⁶⁰ К. Бакиев, *Телевизионное обращение по случаю 2-й годовщины...*; К. Бакиев, *Обращение...*; К. Бакиев, *Государство...*; К. Бакиев, *О партиях...*; К. Бакиев, *Кыргызстандын элине жаңы жылдык куттуктоо*, 31.12.2005, [w:] *Кыргызстан...*, s. 107; К. Бакиев, *Возврата...*; К. Бакиев, *Выступление на заседании Правительства...*; К. Бакиев, „Нооруз” майрамында сүйлөгөн сөз, 21.03.2007, <http://www.president.kg/ru/press/statements/823/>, 25.07.2009; К. Бакиев, *Выступление на торжественном мероприятии...*; К. Бакиев, *Нам сегодня...*; Стенограмма пресс-конференции в ОБСЕ...; К. Бакиев, *Процесс движения страны вперед и стремление людей к прогрессу невозможно остановить*, Обращение Президента КР К. Бакиева к кыргызстанцам по случаю праздника 5 мая дня Конституции КР, 05.05.2007, <http://www.bpc.kg/news/1435-12-05-07>, 25.07.2009.

⁶¹ К. Бакиев, *Реализм и последовательность*, Встреча корреспондентами зарубежных информационных агентств, 21.12.2005, „Слово Кыргызстана” [Бишкек], 21.12.2005.

również gwarantem konstytucji. Nakładało to na niego obowiązek zapewnienia jedności władzy państwowej, zgodnego współdziałania i funkcjonowania organów państwowych oraz ich odpowiedzialności przed narodem. Takie pozycjonowanie samego siebie pozwalało również budować wizerunek oponenta. „Inni” tej wizji, to przede wszystkim Ci, którzy chcieliby „naruszyć ustanowiony balans sił politycznych i zdestabilizować sytuację w republice”⁶². W ten sposób wszyscy ci, którzy domagali się zmian systemowych, mogli być przedstawiani jako burzyciele ładu, pozbawieni poczucia odpowiedzialności za los kraju⁶³.

Według K. Bakijewa naród był zmęczony wstrząsami politycznymi. Miał mieć dość eksperymentów kopiowania gotowych szablonów oraz naśladowania zachodnich ustrojów demokratycznych. Miał dość wyborów i zmian konstytucyjnych, którymi notorycznie był nękanym w czasach akademickich i które prowadziły donikąd. Nowe rządy miały więc porzucić szkodliwą praktykę wzorowania się na obcych modelach ustrojowych. Kirgistan miał obrać drogę, która opierała się na lokalnych zasobach. Postęp miał być osiągany w oparciu o własną wizję przyszłości. Modernizacyjne wysiłki miały wrócić do lokalnych tradycji i potrzeb. Idea zmian odwoływała się do działań stopniowych, a nie natychmiastowych. Wizja modernizacji wspierała się na specyficznej diagnozie stanu społeczeństwa. W jej ramach formułowano tezy, które ogół żądań i problemów społecznych redukowało do kwestii socjalnych, przy abstrahowaniu od kwestii politycznych. Zadaniem priorytetowym dla władzy było rozwiązanie bolączek ekonomicznych. Po zwycięstwie rewolucji lud potrzebował mieć nie nowej konstytucji, lecz dobrej pracy, stabilnych dochodów, możliwości studiowania, godnych emerytur i rozwiązania wielu innych, elementarnych problemów. To właśnie w ich lekceważeniu K. Bakijew upatrywał głównej przyczyny protestów społecznych z wiosny 2005 r. Wówczas to lud miał się domagać wyzwolenia od biedy i konieczności życiowych.

W narracji K. Bakijewa trudności natury ekonomicznej nie były jednak rozpatrywane jako efekty problemów systemowych. Dla udowodnienia tej tezy odseparowywano od siebie kwestie społeczne, polityczne i prawne. Negowano ich wzajemne oddziaływanie i powiązanie. Stąd do rangi najważniejszych zadań, do rozwiązania których został powołany nowy

⁶² К. Бакиев, *Тандем с премьером Куловым монолитен*, „Interfax”, 28.11.2005.

⁶³ К. Бакиев, *Во всем..*; К. Бакиев, *Тандем..*; К. Бакиев, *Выступление на заседании ЖК*, 3.02.2006; К. Бакиев, *Чтобы...*; К. Бакиев, *Акимдердин эл менен болгон мамилесине ичим чыккан жок*, Маектешкен К. Молдокасымов, Радио „Азаттык” [Прага], 23.08.2005; К. Бакиев, *В Киргизии...*

rząd, wynoszono kwestie socjalne. Podnoszenie stopy życiowej miało się udać bez wprowadzania zmian systemowych. Prezydentowi, jak twierdził, udało się ustabilizować sytuację w kraju i wejść na ścieżkę wzrostu ekonomicznego. Już po dwóch i pół roku nowych rządów gospodarka kraju utrzymywała takie tempo wzrostu, jakiego nie było przez wiele lat. Podnoszono pensje pracownikom uczelni wyższych, nauki, organów spraw wewnętrznych, tytularnym pracownikom kultury i sztuki. Po raz pierwszy w ciągu ostatnich lat państwo przeznaczało o wiele więcej środków na sferę socjalną. Stopa życiowa ludzi wyraźnie się poprawiła. Zniknęła trwoga, lęk przed przyszłością. Pojawiła wiara we własne siły. Motorem zmian ekonomicznych i przyczyną poprawy sytuacji miała być skuteczna, zakończona sukcesem walka z korupcją. Teza taka uzasadniała przekonanie, że dla zmiany sytuacji nie są konieczne zmiany na poziomie systemu politycznego. Pośrednio mówił o tym sam K. Bakijew, twierdząc, że już w trakcie półtora roku rządów udało mu się „pozbyć rządów autorytarnych, nie czekając na wprowadzenie zmian i uzupełnień do konstytucji”⁶⁴. Tym samym nawet zmiana polityczna nie wymagała przekształceń systemowych⁶⁵.

Podsumowanie

Zadaniem artykułu było naświetlenie, jak w dyskursie prezydenta Kurmanbeka Bakijewa była reprezentowana rewolucja tulipanowa. Retoryka K. Bakijewa nie była wyrazem jakiegokolwiek szczególnie usystematyzowanej

⁶⁴ K. Бакиев, *Выступление на встрече с представителями политических сил и гражданского общества*, 27.10.2006, <http://www.president.kg/ru/press/statements/865/>, 25.07.2009.

⁶⁵ K. Бакиев, *Биз тазаланып...*, s. 77–79; K. Бакиев, *Тандем...*; K. Бакиев, *Реализм...*; K. Бакиев, *Возврата...*; K. Бакиев, *Выступление на заседании ЖК*, 03.02.2006; K. Бакиев, *Заключительное слово на расширенном...*, s. 310–315; В. Пожарский, *„Я не кровожадный и не мстительный” заверил президент Бакиев и призвал начать согласительные процедуры*, „Delo N” [Бишкек], 08.11.2006, nr 38 (660); K. Бакиев, *Нам сегодня...*; K. Бакиев, *Выступление на торжественном мероприятии...*; K. Бакиев, *Максатыбыз- элдин турмушун жакшыртуу*. Маектешкен А. Капай уулу, Радио Би-Би-Си Дүйнөлүк кызматынын Кыргыз тилиндеги берүүсү [Лондон], 17.03.2006; K. Бакиев, *Выступление в прямом эфире*, ГТРК [Бишкек], 20.12.2006; K. Бакиев, *Кыргызстан элинин Ынтымак Курултайына Кайрылуу*, Радио „Азаттык” [Прага], 23.03.2010; K. Бакиев, *Жогорку Кеңештин жыйналышында сүйлөгөн сөз*, 01.09.2009, <http://www.president.kg/press/vistup/4377/>, 10.11.2009.

ideologii. Funkcjonowała ona raczej w kontekście elastycznej reakcji na bodźce wewnętrzne i międzynarodowe. Polityka nieustannego manewrowania owocowała demokratyczno-autorytarną ambiwalencją w opisywaniu rewolucji. Z jednej strony rewolucja była przedstawiana jako kulminacja umowy społecznej. Moment, w którym doszło do ponownego, demokratycznego określenia roli ludu, władzy i państwa. Z drugiej natomiast strony, odwoływanie do rewolucji było wykorzystywane do realizacji dążeń autorytarnych i zachowania *status quo*.

STRESZCZENIE

Protesty społeczne ogarniające republiki postsowieckie, a niedawno kraje Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej, ponownie skierowały uwagę na zjawisko rewolucji. Przedmiotem zainteresowania niniejszego artykułu są wydarzenia w Kirgistanie w marcu 2005 r. określane mianem tulipanowej rewolucji. Chodzi jednak nie o obiektywizujący opis zaistniałych wydarzeń czy poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czym naprawdę była rewolucja tulipanowa z 2005 r. w Kirgistanie. Celem artykułu jest próba pokazania, jak zachodzące wydarzenia były konstruowane w procesie publicznej komunikacji przez beneficjenta tych wydarzeń, dochodzącego na szczyty hierarchii władzy i obejmującego stanowiska prezydenta Kirgistanu Kurmanbeka Bakijewa.

Nartsiss Shukuralieva

BAKIYEV'S PUBLIC STATEMENTS IN DISCURSIVE APPROACH

Protests in the postsoviet republics and, very recently, in Middle East and North African countries have focused attention again on the subject of the revolution. This paper is interested in events which happened in Kyrgyzstan in March 2005 commonly labeled as "the tulip revolution". However, the aim of the article is not to provide objective depiction of the events or the answer the question what really was "the Tulip revolution". Instead, it seeks to reveal the mechanisms of the interpretation and discursive construction of the events of March 2005 in the acts of public communication addressed to the people by the major beneficiary of these events, the incumbent president Kurmanbek Bakiev.

KEY WORDS: *Central Asia, Kyrgyzstan, Tulip Revolution*